

Emilia Mazurek

<https://orcid.org/0000-0002-2132-8756>

Politechnika Wrocławska

Lokalny ośrodek wiedzy i edukacji – centrum inicjowania i koordynowania edukacji dorosłych w społecznościach lokalnych

Local center of knowledge and education – the center of initiating and organizing non-formal education for adults in local communities

Streszczenie. Celem artykułu jest zaprezentowanie idei powoływania lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji w Polsce, będących centrami inicjowania i organizowania edukacji pozaformalnej dla osób dorosłych w ich najbliższym otoczeniu. Inicjatywa ta koordynowana jest przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w ramach wdrażania programu na rzecz upowszechniania edukacji dorosłych w Polsce oraz zwiększania dostępu tej grupy do różnych form uczenia się przez całe życie, ze szczególnym uwzględnieniem osób o niskim poziomie kompetencji kluczowych i/lub nieuczestniczących w zorganizowanych formach edukacji. W artykule przedstawiono założenia, cele i etapy realizacji pilotażowego projektu „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji” realizowanego przez Politechnikę Wrocławską, finansowanego ze środków Unii Europejskiej i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój. W efekcie projektu powstało 20 lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji w siedmiu województwach w Polsce. W trakcie półrocznej działalności LOWE testowany był model funkcjonowania ośrodków, u którego podstaw legły założenia andragogiki i psychologii rozwoju człowieka dorosłego. Przyjęte w modelu rozwiązania, które w najwyższym stopniu wpłynęły na aktywizację edukacyjną dorosłych, są następujące: elastyczna oferta LOWE oparta na diagnozie potrzeb edukacyjnych dorosłych, kształcenie uwzględniające specyfikę uczenia się dorosłych, bliskość LOWE w stosunku do miejsca zamieszkania, wykorzystanie zasobów i infrastruktury szkół, współpraca LOWE z instytucjami ze swojego otoczenia, integracja społeczności lokalnej. Założenia modelu, które nie sprawdziły się w fazie testowania, to: koncentracja na rozwoju kompetencji ważnych dla rozwoju zawodowego, zakres zadań kadry LOWE (tj. prowadzenie zajęć dla dorosłych), towarzyszenie w zmianie. Przeprowadzona ewaluacja była przesłanką do modyfikacji modelu LOWE. Wnioski wynikające z ewaluacji tego projektu i dwóch innych zrealizowa-

nych w tym samym czasie będą stanowić podstawę do następnych interwencji konkursowych mających na celu uruchomienie kolejnych LOWE w kraju.

Słowa kluczowe: całożyciowe uczenie się; edukacja dorosłych; edukacja pozaformalna; lokalny ośrodek wiedzy i edukacji; społeczność lokalna

Summary. The aim of the article is to present the idea of establishing Local Centers of Knowledge and Education in Poland which are the centers for initiating and organizing non-formal education for adults in their nearest environment. This initiative is undertaken by the Ministry of National Education as a part of the implementation of the program for the promotion of an adult education in Poland and increasing the access of adults to various forms of lifelong learning, with particular emphasis on people with low levels of key competences and/or not participating in organized forms of education. The article presents assumptions, goals, and stages of the pilot project entitled "Academy of Necessary Knowledge – a new face of the school as a Local Center of Knowledge and Education" implemented by Wrocław University of Science and Technology and funded by the European Union and country budget as a part of the Operational Programme Knowledge Education Development. As a result of the project, 20 Local Centers of Knowledge and Education in seven voivodships in Poland were established. During the period of a six months the model based on main assumptions of andragogy and psychology of adult development was tested. The solutions that had the highest impact on adults' activation were: flexible educational offer based on the diagnosis of adults needs, education taking into account the specifics of adults learning, proximity to the place of residence, schools' resources and infrastructure use, cooperation with institutions from the environment of school, integration of the local community. The solutions of the model that did not work well during the testing phase were: focus on the development of professional competences, duties of the staff (ie. conducting classes for adults), accompanying in developmental change. The evaluation of the project was the basis to modification of the Local Centres of Knowledge and Education model. The conclusions from the evaluation of this project, and two others carried out at the same time, will be the basis for further competitions aimed at launching next Local Centres of Knowledge and Education in the country.

Keywords: lifelong learning; adult education, non-formal education; Local Center of Knowledge and Education; local community

Wprowadzenie

Edukacja jest jednym z priorytetów polityki Unii Europejskiej i poszczególnych państw członkowskich. Sytuacja Polski w tym obszarze wyróżnia się na tle innych krajów Wspólnoty Europejskiej w kilku wymiarach. W Polsce odnotowano stosunkowo niewielki odsetek osób dorosłych z niskim poziomem wykształcenia (tj. co najwyżej podstawowym lub gimnazjalnym). We-

dług danych Eurostatu w 2017 r. odsetek takich osób w wieku 25–64 lata wyniósł w naszym kraju 7,9%, podczas gdy średni wynik w Unii Europejskiej to 22,5% (edat_lfs_9903). Jeszcze lepszy wynik odnotowano w grupie osób w wieku 25–34 lata. W Unii Europejskiej odsetek ten wyniósł bowiem 16,2%, a w Polsce 5,5% – i był to najlepszy wynik w całej UE (edat_lfs_9903). Wykształcenie nie koresponduje jednak z wysokim poziomem umiejętności rozumienia tekstu, rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych, na co wskazują wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych – PIAAC (Burski i in., 2013). Wynika z nich, iż co piąta osoba w wieku 16–65 lat należy do grupy zagrożonej wykluczeniem społecznym (jako kryterium przyjęto poziom umiejętności w zakresie rozumienia tekstu).

Grupy, które mają większe prawdopodobieństwo uzyskania niskich wyników w zakresie rozumienia tekstu, to przede wszystkim mężczyźni, osoby starsze, mieszkańcy terenów wiejskich, osoby z niższym wykształceniem oraz osoby niepracujące (bezrobotne lub bierne zawodowo). Te same cechy, z wyjątkiem płci, zwiększają prawdopodobieństwo słabych wyników z rozumowania matematycznego (Burski i in., 2013, s. 63).

Według danych Eurostatu w Polsce odnotowuje się także niski udział osób dorosłych w edukacji formalnej i pozaformalnej. Z danych tych wynika, że w 2017 r. jedynie 4% Polaków w wieku 25–64 lata deklaroowało udział w edukacji formalnej i pozaformalnej w ciągu czterech tygodni poprzedzających udział w badaniach, podczas gdy wskaźnik ten dla Unii Europejskiej wyniósł 10,9% (trng_lfse_01). Odmienne wyniki uzyskano w badaniach Bilans Kapitału Ludzkiego II przeprowadzonych w 2017 r. (Dobrzyńska, Worek, 2019). Wykazano w nich, że 80% osób w wieku 25–64 lata rozwija swoje kompetencje. Udział w edukacji pozaformalnej mającej na celu rozwój umiejętności zawodowych deklaroowało 27% badanych, a w edukacji pozaformalnej niezwiązanej *stricte* z tym obszarem – 24%. Natomiast 67% badanych uczyło się w sposób nieformalny, najczęściej wykorzystując zasoby internetowe. Głównymi powodami bierności edukacyjnej wskazywanymi przez uczestników badań były: brak zawodowej stymulacji do rozwoju (63%), brak czasu ze względu na pracę zawodową (26%), brak czasu z powodów osobistych (22%).

Zasygnalizowane powyżej problemy wskazują na potrzebę zwiększania dostępu osób dorosłych do różnych form kształcenia oraz uświadamiania potrzeby uczenia się przez całe życie. Zatem wyzwaniem dla polityki oświatowej kraju staje się upowszechnianie edukacji pozaformalnej i nieformal-

nego uczenia się (zob. Malewski, 2010), szczególnie w grupach osób starszych, o niższym wykształceniu, mieszkających na terenach oddalonych od ośrodków kulturalno-edukacyjnych, nieaktywnych zawodowo. Można przewidywać, że właśnie te osoby, ze względu na wyższe ryzyko wykluczenia społecznego i cyfrowego, będą wymagały bardziej intensywnego wsparcia.

Cele i zadania lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji

Ministerstwo Edukacji Narodowej 31 maja 2016 r. ogłosiło konkurs pt. „Zwiększenie dostępu osób dorosłych do różnych form uczenia się przez całe życie poprzez przygotowanie szkół do pełnienia roli Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji” (nr POWR.02.14.00-IP.02-00-002/16) w ramach Osi priorytetowej II – Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.14 Rozwój narzędzi dla uczenia się przez całe życie. Konkurs został ogłoszony w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, a intencją organizatora było wyłonienie podmiotów realizujących projekty finansowane ze środków Unii Europejskiej i budżetu państwa.

Celem przedsięwzięcia było „zwiększenie udziału dorosłych w edukacji poprzez uaktywnienie i zaangażowanie osób dotychczas biernych, nieuczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji” (<https://efs.men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/05/regulaminkonkurslowe1.pdf>), co miało zagwarantować utworzenie w szkołach lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji (LOWE). Przed podmiotami przystępującymi do konkursu postawiono zadanie opracowania modelu funkcjonowania LOWE zawierającego takie rozwiązania, które zaktywizują biernych edukacyjnie dorosłych (szczególnie z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym), a jednocześnie przyczynią się do utrzymania ich zaangażowania poprzez dobór odpowiednich form wspierania w rozwoju, dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb. W konkursie założono wypracowanie i przetestowanie minimum trzech modeli funkcjonowania LOWE oferujących różnego rodzaju zajęcia w ramach pozaformalnego kształcenia osób dorosłych. Docelowo modele te, po pilotażowym wdrożeniu i przeprowadzonej ewaluacji, mają zostać upowszechnione w całym kraju. W opisywanym tu konkursie planowano utworzyć 45 ośrodków.

Lokalny ośrodek wiedzy i edukacji jest to centrum inicjowania, organizowania i koordynowania pozaformalnego nauczania osób dorosłych. Ośrodki te są zlokalizowane w szkołach, które tworzą jedną z najbardziej dostępnych sieci usług publicznych i mają zasoby do tego, aby aktywizować do-

rosłych w ich najbliższym otoczeniu. Do głównych zadań ośrodków należy pobudzanie rozwoju osób dorosłych poprzez edukację pozaformalną mającą na celu rozwijanie kompetencji kluczowych (tj. porozumiewanie się w języku ojczystym i w językach obcych, umiejętności matematyczne, naukowo-techniczne, informatyczne, a także społeczne i obywatelskie, zdolność uczenia się, świadomość i ekspresja kulturowa) na podstawie zdiagnozowanych potrzeb edukacyjnych społeczności lokalnej, w której funkcjonuje LOWE.

Oferta LOWE skierowana jest przede wszystkim do osób dorosłych biernych zawodowo i edukacyjnie, mających utrudniony dostęp do różnych form nauczania (mieszkających głównie na obszarach wiejskich, przemysłowych i defaworyzowanych) oraz do osób mających niski poziom umiejętności podstawowych lub chcących rozwijać kluczowe kompetencje, będące podstawą do dalszego uczenia się. Zgodnie z założeniami MEN-u wśród odbiorców oferty LOWE powinni znaleźć się przedstawiciele następujących grup: rodzice lub opiekunowie dzieci realizujących obowiązki szkolne, osoby dorosłe mające utrudniony dostęp do form edukacji przeznaczonej dla ich grupy wiekowej mające niski poziom wykształcenia lub wykształcenie wymagające aktualizacji (co najwyżej zasadnicze zawodowe lub wykształcenie średnie i policealne zdobyte w zeszłym wieku), związane z rolnictwem, nieaktywne zawodowo lub bezrobotne, podlegające formom pomocy społecznej i wsparcia rodziny oraz takie, które ukończyły 45 lat.

W omawianym konkursie spośród 34 złożonych wniosków o dofinansowanie wyłoniono trzy najwyżej ocenione, a łączna kwota przeznaczona na ich sfinansowanie wyniosła blisko 15,5 mln złotych. Wśród projektów, które otrzymały finansowanie, znalazły się następujące: „Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych” (beneficjent: Fundacja Małopolska Izba Samorządowa), „modeLOWE Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji dla obszarów zdegradowanych i defaworyzowanych” (beneficjent: Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie) oraz „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji” (beneficjent: Politechnika Wrocławska).

Założenia i realizacja projektu „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji”

Politechnika Wrocławska (Studium Nauk Humanistycznych i Społecznych) realizowała projekt „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji” (nr POWR.02.14.00-00-1013/16) wraz ze Stowarzyszeniem Aktywności Obywatelskiej „Carpe Diem” w okresie od 17.02.2017 do 30.06.2018 r.* Głównym celem projektu było zwiększenie udziału dorosłych w edukacji poprzez uruchomienie w 20 szkołach lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji zgodnie z opracowanym modelem. W projekcie planowano objąć wsparciem 720 osób w ramach działalności LOWE.

Pierwszy etap projektu polegał na opracowaniu modelu funkcjonowania w szkołach lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji działających na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych. Założenia modelu (Mazurek i in., 2018) zostały opracowane na podstawie najnowszych ustaleń teoretycznych w dziedzinie andragogiki i psychologii rozwoju człowieka dorosłego. Przyjęto, że za prowadzenie LOWE i wspieranie w rozwoju osób dorosłych odpowiedzialny jest zespół składający się z koordynatora i co najmniej trzech inspiratorów w każdym ośrodku. Ich praca powinna opierać się na zasadach: empowermentu w tworzeniu oferty edukacyjnej LOWE (por. Góralaska, Leek, 2017), edukacji uwzględniającej specyfikę uczenia się dorosłych (m.in. metody nauczania/uczenia się, tempo, przestrzeń/miejsce), budowania wspólnot uczących się w społecznościach lokalnych, integracji społeczności lokalnej, współpracy z instytucjami i pracodawcami z otoczenia szkoły, koncentracji na zasobach uczących się dorosłych, a nie ich deficytach, towarzyszenia dorosłym w zmianie/rozwoju, wykorzystania zasobów szkoły, a jednocześnie świadomości zagrożeń związanych z edukacją oferowaną dla dorosłych w szkole. W modelu zawarto także przykładowe programy nauczania rozwijające kompetencje kluczowe oraz przygotowujące do aktywnego poruszania się po rynku pracy.

Drugi etap projektu polegał na przeprowadzeniu naboru organów prowadzących szkoły (szkół) do udziału w projekcie i podpisaniu umów grantowych na uruchomienie LOWE. Do konkursu grantowego przystąpiło 27

* Kierownikiem projektu była dr Renata Kopczyk. Funkcję ekspertów ds. modelu LOWE i edukacji dorosłych pełnili dr Emilia Mazurek, dr Tomasz Stępień, Ewa Kuzilek-Sekścińska, Ewa Suchożebrska.

wnioskodawców, z czego 20 uzyskało grant na uruchomienie i funkcjonowanie LOWE*. Wśród grantobiorców znalazło się 15 szkół podstawowych, trzy zespoły szkół, szkoła policealna i centrum kształcenia ustawicznego. Szkoły te usytuowane są w siedmiu województwach: pomorskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim, wielkopolskim, dolnośląskim, świętokrzyskim i podkarpackim. Na podstawie doświadczeń zdobytych w trakcie realizacji projektu można stwierdzić, iż ten etap projektu był najtrudniejszy ze względu na dość słabe zainteresowanie szkół udziałem w tym przedsięwzięciu. Było ono wynikiem z jednej strony przeprowadzania naboru szkół do projektu w okresie wakacyjnym (VI–IX 2017), z drugiej zaś sceptycznego nastawienia przedstawicieli szkół, m.in. ze względu na brak doświadczenia w realizacji projektów dofinansowanych ze środków Unii Europejskiej i obawę przed prowadzeniem działań edukacyjnych na rzecz osób dorosłych.

Trzeci etap projektu polegał na opracowaniu diagnozy potrzeb społeczności lokalnych w zakresie aktywności edukacyjnej i rozwoju kluczowych kompetencji osób dorosłych oraz na ocenie potencjału szkoły do wykonywania przewidzianych w modelu zadań LOWE. Diagnozę potrzeb edukacyjnych osób dorosłych przeprowadzono na podstawie pogłębionej analizy dokumentów zastanych przedstawiających sytuację konkretnej społeczności lokalnej i jej otoczenia (m.in. problemy społeczno-ekonomiczne, oferta kulturalna i edukacyjna) oraz strategię rozwoju regionu na najbliższe lata, a także na podstawie wywiadów fokusowych prowadzonych odrębnie w dwóch grupach: osób dorosłych, potencjalnych odbiorców oferty LOWE; przedstawicieli instytucji (np. urząd pracy, MOPS) i pracodawców działających w lokalnym środowisku (zob. Mazurek, Stępień, 2019). Dzięki temu wyłoniono istotne luki kompetencyjne oraz potrzeby edukacyjne i kulturalne osób do-

* Lokalne ośrodki wiedzy i edukacji w ramach niniejszego projektu powstały w szkołach usytuowanych: 1) na obszarze wiejskim: Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Łągiewnikach, Publiczna Szkoła Podstawowa im. Stanisława Matysika w Bieżdziej, Szkoła Podstawowa im. Stanisława Mikołajczyka w Jaskowej Dolnej, Publiczna Szkoła Podstawowa w Rywałdzie, Szkoła Podstawowa w Przeclawiu, Niepubliczna Szkoła Podstawowa Galileo nr 1 w Nakonowie, 2) na obszarze miejsko-wiejskim: Zespół Edukacyjny w Podmoklach Małych/Szkoła Podstawowa im. Franciszka Sarnowskiego, Szkoła Podstawowa nr 2 im. Polskich Olimpijczyków w Świdnicy, Zespół Szkół im. Tadeusza Kościuszki w Miliczu, Zespół Szkół w Oleszycach, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Orła Białego w Międzyborzu, Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Nr 3 w Gdyni, 3) na obszarze miejskim: Zespół Edukacyjno-Przedszkolny Szkoła z Pasją im. Elżbiety Sołtys w Ostrowcu Świętokrzyskim, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 52 w Poznaniu, Zespół Szkolno-Przedszkolny w Gozdniczy, Dolnośląska Akademia Realizacji Dźwięku, Społeczny Zespół Szkolno-Przedszkolny w Kudowie Zdroju, Publiczna Szkoła Podstawowa Leonardo we Wrocławiu, Publiczna Szkoła Podstawowa Cogito w Poznaniu, Szkoła Podstawowa nr 1 w Chodzieży.

rosłych w każdej z 20 społeczności lokalnych, w których miał powstać lokalny ośrodek wiedzy i edukacji. W efekcie tych działań powstała wstępna oferta edukacyjna każdego z ośrodków, która zgodnie z założeniami opracowanego modelu LOWE mogła ewoluować w okresie ich działalności. W każdym z ośrodków został utworzony czteroosobowy zespół składający się z koordynatora i inspiratorów. Najczęściej funkcję tę pełnili nauczyciele lub inni pracownicy szkół (np. pedagog szkolny, psycholog szkolny), rzadziej pracownicy organu prowadzącego szkołę, przedstawiciele organizacji pozarządowych działających w otoczeniu szkoły, pracownicy instytucji współpracujących z placówką (np. ośrodków kultury), rodzice uczniów uczęszczających do szkoły prowadzącej LOWE. Osoby te w prowadzeniu działalności aktywnościowo-edukacyjnej na rzecz dorosłych wspierane były przez trenerów, coachów, doradców, liderów społecznych i animatorów kultury.

Kolejny etap projektu polegał na uruchomieniu i półrocznej działalności LOWE. W ramach tego etapu eksperci ds. modelu po stronie lidera i partnera projektu czynnie wspierali szkoły w przygotowaniu się do pełnienia funkcji LOWE. Wsparcie to polegało na przeprowadzeniu cyklu szkoleń dla koordynatorów i inspiratorów z zakresu andragogiki, psychologii rozwoju człowieka dorosłego, dydaktyki dorosłych, modelu LOWE, budowania relacji z otoczeniem i radzenia sobie w sytuacjach trudnych oraz marketingu i zarządzania ośrodkiem. Szkolenia te odbyły się we Wrocławiu przed rozpoczęciem działalności LOWE. Były one okazją do zawarcia znajomości między przedstawicielami różnych szkół oraz wymiany pomysłów odnośnie do planowanego przedsięwzięcia. Natomiast w późniejszym okresie, po uruchomieniu ośrodków, odbywały się cykliczne spotkania koordynatorów LOWE oraz coaching, superwizje, konsultacje dotyczące edukacji dorosłych prowadzone przez powołany na początku projektu zespół ekspertów ds. modelu.

W trakcie półrocznej działalności 20 LOWE objęto wsparciem 2611 osób dorosłych (w tym 1744 kobiety i 867 mężczyzn), które wzięły udział w różnorodnych formach aktywności edukacyjnej. Liczba osób, które uczestniczyły w zajęciach oferowanych w LOWE, znacząco przekroczyła szacunki (tj. 720 osób). W grupie objętej wsparciem dominowały osoby pracujące (61,27%). Wśród uczestników zajęć LOWE były także osoby bierne zawodowo (23,17%) i bezrobotne (15,56%). Częściej aktywne edukacyjnie były osoby poniżej 45 roku życia (57,79%). Zdecydowaną większość osób objętych wsparciem (69,63%) stanowili dorośli z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym lub średnim i policealnym. Było też wiele osób

(60,13%) mieszkających na obszarach słabo zaludnionych (DEGURBA 3)*, o utrudnionym dostępie do kształcenia dorosłych, często na terenach defaworyzowanych, oddalonych od większych ośrodków edukacyjno-kulturalnych. Niewątpliwie zatem założenie projektu dotyczące zwiększenia dostępu do nauczania dorosłych zostało tutaj zrealizowane. Wychodząc na przeciw oczekiwaniom dorosłych w niektórych miejscowościach (tj. w rozległych gminach, gdzie wsie oddalone są od siebie), prowadzono zajęcia nie tylko w szkole, ale także w świetlicach wiejskich bądź domach kultury, by zlikwidować barierę braku lub utrudnionej mobilności.

Warto także odnotować, że 2318 osób (88,78%) uczestniczyło w projekcie zgodnie z zaplanowaną dla nich ścieżką kształcenia, a 293 (11,22%) przedwcześnie opuściły projekt. Głównymi powodami rezygnacji z udziału w zajęciach w LOWE były: brak czasu, rozdźwięk pomiędzy oczekiwaniami a realizowanymi zajęciami (tj. tematyką, sposobem prowadzenia zajęć, grupą uczących się), brak konsekwencji w działaniu (tzw. słomiany zapał), trudność w sprostaniu wymaganiom (np. problemy manualne podczas warsztatów komputerowych lub rękodzielniczych, zbyt wysoki poziom nauki języka obcego), problemy zdrowotne.

Dla wielu osób możliwość uczestniczenia w zajęciach LOWE była szansą na wyjście z domu, spotkanie się z innymi ludźmi, podjęcie edukacji zorganizowanej, z której nie korzystali od momentu ukończenia szkoły. W małych miejscowościach LOWE stało się miejscem aktywizującym i integrującym całą społeczność lokalną. Odnotowano duże zróżnicowanie grupy osób dorosłych, które korzystały z oferty. Natomiast w dużych i średnich miastach (w szczególności w Poznaniu, Chodzieży, Wrocławiu [LOWE Wrocław-Leonardo], Kudowie Zdroju) na zajęcia uczęszczali głównie rodzice dzieci w wieku szkolnym. Wystąpiła tu trudność z wyjściem z ofertą LOWE poza środowisko szkoły i zaangażowanie całej społeczności lokalnej, choć z czasem w niektórych ośrodkach stopniowo niwelowano tę barierę. Sytuacja ta nie dotyczyła LOWE utworzonych w miastach (tj. w Gdyni, Wrocławiu [Wrocław-DARD], Oleszycach, Miliczu, Międzyborzu). Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że jest to konsekwencją profilu działalności szkół tworzących tam LOWE (tj. szkoły z ofertą dla młodzieży i dorosłych, postrzegane w otoczeniu lokalnym jako ośrodki wspierające rozwój dorosłych) oraz działań podjętych przez kadrę LOWE na rzecz promocji ośrodka.

* DEGURBA jest to klasyfikacja jednostek przestrzennych ze względu na stopień urbanizacji wykorzystywana do monitorowania realizacji projektów. DEGURBA 3 to obszary wiejskie, o małej gęstości zaludnienia.

W okresie testowania modelu LOWE zrealizowano 298 różnych pod względem formy i treści aktywności. Osoby dorosłe najchętniej uczestniczyły w kursach językowych (20)*, warsztatach komputerowych (15), warsztatach pedagogicznych rozwijających kompetencje rodzicielskie (11), warsztatach plastycznych/rękodzielniczych (11), szkoleniach z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej (10), warsztatach autoprezentacji (8), florystycznych (8) i w zajęciach promujących zdrowy styl życia (8). Zorganizowano także zajęcia, które odpowiadały potrzebom występującym wyłącznie w konkretnej społeczności lokalnej (np. kurs z zakresu nauki języka czeskiego i prawa pracy w Czechach w LOWE w Kudowie Zdroju z powodu zatrudnienia dużej liczby Polaków poza granicami kraju, warsztaty zielarstwa w LOWE w Miliczu ze względu na rozwój agroturystyki). W każdym ośrodku przeprowadzono grę społeczną „Mistrz Aktywności”, która w sposób szczególny podkreśliła lokalny wymiar działalności LOWE. Oprócz szkoleń i warsztatów w ofercie ośrodków znalazły się także spotkania integracyjne i okolicznościowe, kluby dyskusyjne, wyjazdy na koncerty i przedstawienia, doradztwo, coaching, wystawy, zajęcia z zakresu edukacji międzypokoleniowej, zajęcia zgodne z koncepcją uczenia się przez działanie (np. nagranie piosenek w profesjonalnym studiu muzycznym, przygotowanie książki z przepisami tradycyjnych potraw lokalnych).

Projekt „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji” zwieńczyła konferencja, która odbyła się 25 maja 2018 r. we Wrocławiu. Wzięli w niej udział koordynatorzy i inspirowanie lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji, a także przedstawiciele władz samorządowych, dyrektorzy szkół biorących udział w projekcie, reprezentanci Politechniki Wrocławskiej i Stowarzyszenia Aktywności Obywatelskiej „Carpe Diem”. Podczas obrad przedstawiciele LOWE zaprezentowali działalność oraz najważniejsze wyzwania i osiągnięcia swoich ośrodków, wypracowano także rekomendacje do ostatecznej wersji modelu LOWE uwzględniającej wnioski z fazy testowania.

Celem działalności 20 LOWE w trakcie projektu było zweryfikowanie, na ile zasadne i skuteczne są wstępne założenia opracowanego modelu. W efekcie przeprowadzonej ewaluacji niektóre hipotezy zostały zmodyfikowane. Wstępne wytyczne modelu w znaczącym stopniu opierały się na stymulowaniu rozwoju zawodowego. Założono, że głównym źródłem motywacji dorosłych do skorzystania z oferty LOWE będzie chęć zmiany swojej sytuacji na rynku pracy (powrót na rynek pracy, rozwój kompetencji zawo-

* W nawiasach podano liczbę LOWE, w których zorganizowano konkretne zajęcia.

dowych, przekwalifikowanie się, doskonalenie umiejętności poszukiwania pracy). Tymczasem etap testowania modelu ujawnił, że dominującymi motywami udziału w zajęciach była chęć samorozwoju, potrzeba spędzania czasu z innymi i międzypokoleniowego uczenia się. Powody te w znaczącym stopniu wpłynęły na ofertę LOWE. W modelu opracowanym po fazie testowania przesunięto punkt ciężkości z działań mających rozwijać kompetencje przydatne w pracy zawodowej na rzecz samorozwoju. W tym celu przygotowano macierz powiązania kompetencji kluczowych z przykładowymi formami aktywności edukacyjnej, które umożliwiają ich rozwój. Macierz ma ukazać, na jak wiele różnych sposobów można rozwijać te same kompetencje, biorąc pod uwagę potrzeby i możliwości uczącego się dorosłego.

Kolejna modyfikacja polegała na doprecyzowaniu zadań koordynatora i inspiratorów LOWE oraz kompetencji przydatnych do realizowania tych zadań. W modelu założono, że zajęcia w ośrodku będą prowadzić przede wszystkim inspiratorzy. Tymczasem duża część zajęć była prowadzona przez trenerów, specjalistów, doradców spoza kadry LOWE. Szczególnie było to widoczne na wsiach i w małych miastach. Zdiagnozowano następujące powody tej sytuacji: lęk nauczycieli przed prowadzeniem zajęć dla dorosłych, brak przygotowania i doświadczenia nauczycieli w edukacji dorosłych, edukator spoza szkoły lub społeczności lokalnej jest bardziej „atrakcyjny” dla uczących się, edukator z zewnątrz lepiej sprawdza się w prowadzeniu zajęć, na których może wystąpić lęk przed oceną (np. podwójna rola: uczący się dorosły i rodzic dziecka uczęszczającego do szkoły).

Ostatnim znaczącym założeniem modelu LOWE, które nie sprawdziło się w praktyce, było towarzyszenie osobie dorosłej w zmianie. Ta wytyczna nie została w pełni zrealizowana ze względu na bardzo dużą liczbę osób uczestniczących w różnych zajęciach i wynikające z tego nadmierne obciążenie obowiązkami kadry LOWE. Zdecydowana większość osób objętych wsparciem w projekcie (64,23%) wzięła udział w jednej formie aktywności, dlatego też trudno jest przewidzieć, w jakim stopniu może to przyczynić się do zmiany postaw wobec edukacji i uczenia się. Stało się to podstawą do wypracowania rekomendacji w zakresie planowania liczby inspiratorów w LOWE.

Rekomendacje i przyjęte rozwiązania opierające się na zdobytych doświadczeniach będą przydatne dla kolejnych ośrodków, których uruchomienie jest planowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Podsumowanie

W ramach pilotażowego konkursu koordynowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w latach 2017–2018 powstało 50 lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji w 13 województwach. Zgodnie z założeniami MEN w drugim etapie tego przedsięwzięcia (tj. w latach 2019–2021) ma powstać kolejnych 100 LOWE, których działalność opierać się będzie na doświadczeniach zdobytych w projektach pilotażowych. Idea powoływania LOWE w Polsce wynika z potrzeby usuwania barier uczestnictwa w edukacji osób dorosłych dotychczas biernych lub mało aktywnych poprzez zwiększenie dostępu do niej, budowanie świadomości znaczenia całościowego uczenia się oraz wspieranie w rozwoju.

Na podstawie doświadczeń z realizacji projektu „Akademia Wiedzy Koniecznej – nowe oblicze szkoły jako Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji” można stwierdzić, że jednym z największych atutów LOWE jest jego usytuowanie, bliskość w stosunku do miejsca zamieszkania, co ma szczególne znaczenie dla osób dorosłych mieszkających na terenach oddalonych od większych placówek edukacyjno-kulturalnych. Lokalny wymiar działalności ośrodka pozwala na określenie potrzeb edukacyjnych społeczności lokalnej i sprofilowanie oferty tak, aby odpowiadała na jej rzeczywiste potrzeby. Elastyczne tworzenie oferty ośrodka, pozostające w ścisłym związku z systematycznie diagnozowanymi potrzebami dorosłych, pozwala stymulować ich motywację do uczenia się oraz zwiększa poczucie sprawstwa. Tworzenie się wspólnot uczących się w konkretnych społecznościach lokalnych niesie za sobą dodatkowy potencjał, jakim jest integracja społeczna i międzypokoleniowe uczenie się. Istotna jest także zmieniająca się rola szkoły, która ma za zadanie prowadzić edukację nie tylko dla dzieci i młodzieży, ale także dla osób dorosłych mieszkających w jej otoczeniu. Zgodnie z założeniami andragogicznymi nie można jednak w tym kontekście poprzestać na wykorzystaniu infrastruktury i zasobów szkoły (w tym personalnych) do wypełniania nowych zadań. Wyzwaniem staje się ich dostosowanie (w tym poszerzenie o nowe zasoby) do potrzeb dorosłych, odmiennych od potrzeb młodszych uczniów.

Można jednak dostrzec także pewne zagrożenia i ograniczenia związane z działalnością lokalnych ośrodków wiedzy i edukacji. Najważniejszym z nich jest brak gwarancji finansowania działalności ośrodków po zakończeniu projektu. Tworzenie oferty edukacyjnej zgodnie z zasadą empowermentu jest kosztowne, dlatego brak zapewnienia środków finansowych przez państwo może być główną przyczyną zmniejszania wachlarza propono-

wanych zajęć, a nawet likwidację LOWE. Drugim zagrożeniem dla rozwoju zapoczątkowanej inicjatywy może być zmniejszające się zainteresowanie udziałem w zajęciach przez dorosłych. Euforia spowodowana tym, że nagle pojawiła się oferta bezpłatnych zajęć, może po pewnym czasie minąć. Dlatego też trudno jest przewidywać, czy lokalne ośrodki wiedzy i edukacji na trwałe wpiszą się w praktykę edukacji dorosłych w Polsce. W tym kontekście znacząca wydaje się rola kadry LOWE. W dużej mierze to właśnie od osób zaangażowanych w tę działalność zależeć będzie kontynuowanie rozpoczętych działań. Jednak i w tym zakresie można dostrzec dodatkowe wyzwania, tj. brak przygotowania andragogicznego nauczycieli, duże obciążenie dodatkowymi obowiązkami kadry pedagogicznej, brak kompetencji nauczycieli do prowadzenia niektórych zajęć w LOWE wymuszający zatrudnienie specjalistów spoza szkoły. Zadaniem szkół uruchamiających LOWE staje się zatem wypracowanie rozwiązań organizacyjnych i metodycznych różniących się od tych, które są właściwe instytucjom edukacji dzieci i młodzieży. Misją jest także zmiana postawy wobec uczącego się przejawiająca się w „uznaniu dla podmiotowości dorosłego ucznia oraz służebnej roli instytucji edukacyjnej wobec potrzeb, oczekiwań i właściwości osobowych uczącego się dorosłego” (Stopińska-Pająk, 2015, s. 298). Przed lokalnymi ośrodkami wiedzy i edukacji wyłaniają się trzy problemy dotyczące wszystkich praktyk kształcenia dorosłych zakorzenionych w tradycji pedagogicznej „konstruowanie i kontrola efektów uczenia się dorosłych, poczucie misji pedagogicznej, która legitymizuje interwencje edukatorów w życie dorosłych oraz instrukcyjno-normatywne ramy rekontekstualizacji wiedzy przez pedagogikę” (Kurantowicz, 2007, s. 22). Bogata tradycja polskiej andragogiki może stać się inspiracją dla współcześnie podejmowanych działań edukacyjnych skierowanych do dorosłych (zob. Stopińska-Pająk, 2015).

Reasumując, lokalne ośrodki wiedzy i edukacji, będące centrami inicjowania i koordynowania pozaformalnego kształcenia dorosłych w ich najbliższym otoczeniu, przyczyniają się do zwiększenia dostępu edukacji pozaformalnej, a jednocześnie zachęcają dorosłych do nieformalnego uczenia się (Mazurek i in., 2018). Ich głównym zadaniem jest rozwijanie kluczowych kompetencji dorosłych zgodnie z ich potrzebami i zdiagnozowanymi problemami społecznymi w konkretnym regionie. Uczenie się zainicjowane w LOWE powinno sprzyjać budowaniu takich umiejętności, które pozwolą zdobyć lub utrzymać kontrolę nad życiem, poprawić własną sytuację życiową w wielu obszarach, a także wnieść wkład w zmianę świata wokół siebie w wymiarze lokalnym i globalnym. Przed nowymi instytucjami edukacji do-

rosłych pojawiają się nowe wyzwania, a od stopnia sprostania im zależyć będzie, czy wpiszą się one na trwałe w praktykę nauczania dorosłych w Polsce.

Bibliografia

- Burski J., Chłoń-Domińczak A., Palczyńska M., Rynko M., Śpiewanowski P. (2013), *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC) – Raport*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Dobrzyńska M., Worek B. (2019), *(Nie)uczące się społeczeństwo? Wyzwania pomiaru aktywności edukacyjnej dorosłych Polaków*, <http://ec.europa.eu/epale/pl> (dostęp: 2.07.2019).
- Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (dostęp: 15.05.2019).
- Górska R., Leek J. (2017), *Empowerment in the Lifelong Learning Perspective. Example from the „ICT Guides” Project*, „Rocznik Andragogiczny”, 24, s. 269–283.
- Jurgiel-Aleksander A. (2015), *Jaka edukacja i dla kogo? Biografie edukacyjne dorosłych i ich społeczny wymiar*, „Rocznik Andragogiczny”, 22, s. 79–100.
- Kurantowicz E. (2007), *O uczących się społecznościach. Wybrane praktyki edukacyjne ludzi dorosłych*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.
- Malewski M. (2010), *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Mazurek E., Kuzilek-Sekścińska E., Suchożębska E., Stępień T. (2018), *Model Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji „Akademia Wiedzy Koniecznej”*, WIPRA, Wrocław.
- Mazurek E., Stępień T. (2019), *Potrzeby aktywności edukacyjnej i rozwoju kompetencji kluczowych osób dorosłych*. Edukacja Ustawiczna Dorosłych, nr 3(106), s. 62–77. DOI: 10.34866/wwwj-gv50.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, serwis Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, <https://efs.men.gov.pl/ogloszenia-nabory/zwiekszenie-dostepu-osob-doroslych-do-roznych-form-uczenia-sie-przez-cale-zycie-poprzez-przygotowanie-szkol-do-pelnienia-roli-lokalnych-osrodkow-wiedzy-i-edukacji/> (dostęp: 2017–2019).
- Politechnika Wrocławska, Studium Nauk Humanistycznych i Społecznych, <http://snhis.pwr.edu.pl/projekty/projekt-awk-nowe-oblicze-szkoly-jako-lowe> (dostęp: 2017–2019).
- Stopińska-Pająk A. (2015), *Polskie tradycje instytucji edukacji dorosłych w kontekście uczenia się całościowego*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 22, s. 289–300.